

طنز و طنزینه هدایت

همایون کاتوزیان

کتاب‌خانه ملی ایران

ویراست دوم

۱۳۹۷

طر و طزینة هدایت

فهرست

الف	.. ..	استاد همایون کاتوربان
و	.. ..	پیشگفتار ویراست دوم
ز	.. ..	پیشگفتار ویراست اول
ح	.. ..	سده هدایت
ط	.. ..	پیشگفتار ۱۹۹۵
ث	.. ..	۱ درباره طر
ج	.. ..	۲ طر دوره هدایت
چ	.. ..	۳ مقوله ادبی طریبه
ح	.. ..	۴ طر و طریبه در آثار هدایت
خ	.. ..	۵. طربامه‌های هدایت
د	.. ..	۶. "علویه حاتم" و ولنگاری‌های دیگر
ذ	.. ..	۷ حاحی‌آقا و توپ مروری
ر	.. ..	۸. نامه‌های هدایت
ز	.. ..	۹ نامه‌های هدایت به شهیدسورانی

فصل ۱

درباره طنز

در ادبیات همه حوامع، طر یکی از انواع و در عین حال یکی از ابراهای ادبی بوده و هست که در سنت‌های ادبی ایران و فرنگ اشکال، اراها، معانی و اعراض و انگیره‌های گوناگونی دارد که بر اثر تحول و توسعه و پیشرفت ادبی پدید آمده‌اند با این تعریف، هرل و شوحی و مراح و مطایبه و بدله‌گویی و تسحر (استهرا) و هجو، به درحات و اشکال، طر شمرده شده یا از ابرار آن به حساب می‌آیند

بد بیست که در صدر این مقال، پیش از اینکه شرح و تحلیل کوتاهی از طر و انواع آن عرصه داریم، با سوال مهمی که بی‌شک هر آن به دهن حیلی از حواسدگان متادار خواهد شد برحورد کنیم سوال این است که طر "واقعی" چیست؟ آیا هر شوحی و مراح و استهرا و حتی هجوی را می‌توان طر حواند؟ آیا طری که به خاطر اعراض شخصی و فرو شادن آتش کینه و نفرت و انتقام گفته یا نوشته می‌شود طر است؟ آیا طری را که در آن لغات رکیک یا مضامین مستهجن باشد می‌توان حراء ادبیات داست؟ آیا هرلی را که هدف اجتماعی نداشته باشد و در جهت پیشرد بطریات و مکاتب سیاسی یا تهذیب اخلاق و رفتار فردی و اجتماعی باشد می‌توان طر شمرده؟ یا درست برعکس، آیا طری را که هدفش نقد و انتقاد و کشمکش سیاسی و اجتماعی است می‌توان کار ادبی و هری نامید؟

در واقع، این گونه سوال‌ها به کل ادبیات نار می‌گردد و می‌توان موضوع را با اشاره به دعویایی که از اواسط قرن نوزدهم در اروپای عربی، به‌ویژه فرانسه و انگلیس، شروع شد و به اشکال گوناگون و حتی متضاد تا امروز بیر ادامه یافته است، نار بررسی کرد وقتی که حردگرایی افراطی و آرمان‌گرایی انقلاب فرانسه پس از چند سال حده و شوق و شور و ایمان به ساحتی بهشتی عقلانی و علمی بر روی رمین در قیاس با تجربه و واقعیت سرحدود و فرو کشید، واکنش‌های فلسفی و هنری و اجتماعی و سیاسی‌ای به همراه آورد و حده سیاسی آن در حود فرانسه نارگشت نوروبول‌ها اگرچه به بر مسای گذشته‌سه سلطنت و در حوره گسترده‌تر اروپا، تسلط ارتحاع در چارچوب "اتحاد مقدس" یا نه قولی "اتحاد نامقدس" بود

در حوره فلسفه و علوم اجتماعی بیر دو گونه واکنش پدید آمد که هر دو آرمان‌گرایانه بود یکی واکنش حردگرایان آرمان‌گرا بود که به یک معا در لاک حود فرو رفتند و نهضت علم‌گرایی را حتی سرسختانه‌تر از پیش ادامه دادند از شخصیت‌های پیشتار این بهضت یکی هابری دو س‌سیمون (Henri Claude de Saint-Simon, 1760-1825) و محفل او و دیگری آگوست کت (Auguste Comte, 1798-1857)، مرید و دفتردار س‌سیمون، برحسته‌اند واکنش دیگر، بهضت رمانتیسم در فلسفه بود که از آلمان و اتریش آغار شد و معروف‌ترین شخصیت آن فیشته (Johann Gottlieb Fichte, 1762-1814) است در سایر حوامع اروپایی بیر رمانتیسم فلسفی بمابندگانی پیدا کرد که یکی از مشهورترین آن توماس کارلایل (Thomas Carlyle, 1795-1881)، ادیب و فیلسوف اسکاتلندی، بود این رمانتیسم فلسفی از بعضی جهات با آن حردگرایی آرمان‌گرایانه صد در صد در تعارض و تضاد بود، چون پایه‌های آن به در حرد و مطلق و تحارب حسی و قابل لمس، بلکه در ست و عادت و عاطفه و ایمان قرار داشت اما این هر دو بهضت از جهت روش (متد) و طرز برحورد مشابه بودند اولی در تلاش بود با شیوه‌های عقلی و "علمی" بهضت روی رمین را سارد و دومی می‌خواست از طرق دهی و عاطفی فردوس گمشده را نار حوید درحور تأمل است که کارلایل پس از نار دیدی از محفل حردگرایان س‌سیمون با حوشوقتی در نامه‌ای بوشت که بیش علمی این گروه به "مدهب" ندل شده است "تصورش برای م ممکن بیست که اسان ندون حصور مداوم مدهب در

سیه‌اش بتواند ردگی کند، مگر در حالت اضطرار و بیچارگی^{۱۴}

بهضت ادبی رمانتیسم بیر نه موارات حوادث سیاسی و اجتماعی و برور رمانتیسم فلسفی در آلمان شروع شد و به سرعت رشد و گسترش یافت گوته (Johann Wolfgang von Goethe, 1749-1832) و شیلر (Friedrich von Schiller, 1759-1850) از پیشتاران شهیر این بهضت‌اند پایه‌های این بهضت بیر از نظر تاریخی در ادبیات و اساطیر و افسانه‌های ناستانی (یونانی، رومی و ژرمی) و بیر ایمان و عادات و فرهنگ و ادبیات قرون وسطایی (یعنی پیش از رساس) قرار داشت و از نظر رمان جاری، در پرورش عواطف و دهیات و احساسات فردی و جمعی

با این همه، رمانتیسم ادبی انگلستان ویژگی‌های حود را پدید آورد و در هر حال حرمتت و سرسختی و صد حردگرایی و واپس‌گرایی بهضت آلمان را نداشت معروف‌ترین رمانتیک‌های سل اول در انگلیس کالریج (-Samuel Taylor Coleridge, 1772-1834) و وردرورث (William Wordsworth, 1770-1850) بودند که رمانتیسم اولی بیشتر و دومی کمتر به بهضت آلمان شاهت داشت اما پیشتاران سل دوم رمانتیسم را در انگلستان به رحمت می‌توان در قالب رمانتیسم آلمانی، یعنی تصویری که معمولاً از رمانتیسم در ادها هست، گنجد نایرون (George Gordon Byron, 1788-1824)، شلی (Percy Bysshe Shelley, 1792-1822) و کیتز (John Keats, 1795-1821)^{۱۵} بیش از هر چیز به یکدیگر شیه بودند تا به هر شاعر و بهضت دیگری، چه در انگلیس و چه در حاهای دیگر و نه چیزی که شاهت نداشتند رمانتیک‌های آلمان و کالریج و وردرورث بود، آنان یکی بیش از دیگری حوا و یاعی و ست‌شکن و بدعت‌آور بودند و یکی رودتر از دیگری بیر حوا مرگ شدند

^{۱۴} سگرید به

Homa Katouzian, *Ideology and Method in Economics* (New York: New York University Press, 1980), chap 2, n 30. Asa Briggs, "Review of The Collected Letters of Thomas Carlyle and Jane Carlyle," *Manchester Guardian weekly*, 117 11 (1977), 22

تاکد بر کلمات از کارلایل است

^{۱۵} کبیر به نظر بعضی از نافدان بررگ‌ترین ساعر رمانتیک انگللس و به نظر بعضی دیگر بررگ‌ترین شاعر انگلیس است او در ۲۵ سالگی درگذشت